

PLÁNY PÉČE POTŘEBUJÍ ODBORNÝ POHLED I REGIONÁLNÍ SOUVISLOSTI

ESTER EKRTOVÁ

RNDr. ESTER EKRTOVÁ, Ph.D.

Přednáší management a monitoring v ochraně přírody a vegetační mapování na PřF JU v Českých Budějovicích.

Od roku 2005 do současnosti se věnuje botanickým inventarizacím, vegetačnímu mapování a projektům na revitalizaci a péči o chráněná území. Zaměřuje se především na rašelinné louky a mokřady a management teplomilné lesní vegetace.

Chceme aplikovat moderní vědecké poznatky do praxe ochrany přírody? Chceme efektivně využívat prostředky k aktivní péči o zvláště chráněná území i jiné přírodně cenné lokality? Jistě, ale často narážíme na skepsi. Komentáře na toto téma se však většinou vedou v následujícím duchu: „Není to možné, protože aparát státní ochrany přírody je zkorumpovaný, efektivita hospodaření nízká nebo jednostranně zaměřená a poškozuje část potenciálních předmětů ochrany“. Klíčem ke změně jsou plány péče, zpracované na vysoké odborné úrovni, a jejich následná praktická realizace. Předcházející věta není jen otřepané klišé. Odborná kvalita plánů péče stále v několika směrech pokulhává. V případě praktické realizace kvalitních dokumentů je to často bohužel ještě horší. V následujícím textu se pokusím nastínit

hlavní úskalí spojené s vytvářením a realizací kvalitních plánů péče.

VYSOKÁ ODBORNÁ ÚROVEŇ PLÁNŮ PÉČE BY MĚLA BÝT STANDARD

Pro velkou část odborné veřejnosti jsou plány péče neurčitým cárem papíru, který nikoho nezavazuje a nic moc nevyřeší. Pokud už někdo z odborníků připouští, že je to důležitý dokument, na kterém se dá kvalitní ochrana území postavit, tak pro něj práce končí odevzdáním inventarizačního průzkumu jeho zájmové skupiny organismů. Očekává se, že pokud jsou k dispozici kvalitní podklady, dobrý plán péče zpracuje každý. Jenže to je velký omyl. Odborné zpracování plánu péče stojí na tom, že dokáží z dostupných dat vybrat to podstatné a péči nastavím tak, aby nedocházelo ke kolizím mezi jednotlivými

Moderní přístup k ochraně rašelinných prameništ (PR Nad Svitákem), A) Srpnatka fermežová (*Hamatocaulis vernicosus*) je typickým deštníkovým druhem bázei bohatých rašelinných prameništ. Mikrostanoviště, která jsou klíčová pro jeho přežití, jsou zásadní pro pestrou škálu dalších ohrožených rostlin i živočichů. (B) Vyrhání polykormonů mokřadních vrbin pomocí mechanizace. Aby byl zásah maximálně efektivní pro cílové druhy a společenstva, je potřeba lokalitu dobře znát, včetně historických souvislostí. Zpracovatel, který region nezná, většinou vůbec nezjistí, že se pohybuje v původně nejednodušších plochách rašeliniště. (C) Použití mechanizace se není potřeba bát ani v nejednodušších plochách, naopak zásah (zde odstranění vrbin) bývá mnohem efektivnější a levnější než ruční práce. Neobejde se bez odborníka, který vzácné mechorosty a jejich mikrostanoviště pozná (kolik označuje výskyt *H. vernicosus*). (D) Důležitá je zkušenost s konkrétními biotopy. Drny a vyhrabané rašeliničky po obnově rozvolněných ploch v nejednodušších ploše rašelinného prameniště lze velmi efektivně využít k regeneraci degradovaných ploch. Foto Ester Ekrťová

Obnova lesostepních formací zahrnující botanické i zoologické požadavky (připravovaná PR Knížecí seč) A) Křovinami a lesem zarostlé stepní až lesostepní formace. Nelesní plochy zůstávají jen na místech s mělkou půdou. Cenné plochy s hlubším půdním profilem již téměř pohltila sukcese dřevin. Na první pohled je stav lokality dobrý, na druhý vidíme značné omezení původního spektra stanovišť, (B) Poslední zbytky xerofilních lemů s omanem srstnatým (*Inula hirta*), hostí výjimečně vzácné druhy rostlin i hmyzu, expanzí hustého zápoje dřevin lemy postupně zanikají. (C) Obnova světlého lesa je provedena značným prořezáním porostu na ploše přímo navazující na dosud zachovalé porosty, (D) Obnova difuzního okraje lesního porostu na ploše původně zarostlé hustými křovinami. Jen odstranění dřevin nestačí, pro dobrou regeneraci cílové vegetace a potlačení nitrofilních druhů je potřeba vyhrabat a odstranit biomasu nahromaděnou v podrostu. Foto Ester Ekrťová

skupinami organismů. Zároveň však musí být péče prakticky realizovatelná. Musím se orientovat v moderních trendech v ochraně přírody a zároveň mít přiměřeně kritický pohled na nejrůznější „módní novinky“. Pár příkladů za všechny.

Příklad 1: Rašelinné prameniště s bohatou populací hnědáka rozrazilového a zároveň velmi ohroženou a slabou populací vzácného mechorostu *Hamatocaulis vernicosus*. Zatímco hnědásek vyžaduje mozaikovitou seč, i jednorozční absence seče může zásadně poškodit populaci mechorostu. Zdánlivý konflikt, který má ale velmi jednoduché řešení. Nedoseček nikdy neumísťovat do místa výskytu mechorostu. Provést maloplošné speciální zásahy na podporu populace mechorostu a jeho populaci na lokalitě stabilizovat. Za čas můžeme dospět i ke stavu, kdy populaci mechorostu jednorozční absence seče neuškodí. Úkolem zpracovatele plánu péče je jen vymyslet takové řešení, aby se navržený postup jednoduše prakticky realizoval. Zdá se Vám to banální? Divili byste se, kolik lidí něco podobného nevyřeší. Proč? Neví nic o problematice vzácných druhů mechorostů, nebo se naopak domnívají, že údržba rostlinného společenstva vyřeší vše, zoologické předměty ochrany často neřeší. Jindy nepřemýšlí

vůbec, jen bezmyšlenkovitě opíší starý plán péče, kde bude zase figurovat jen klasická seč a nic víc.

Příklad 2: Lesní komplex xerofilních doubrav a suťových lesů v kaňonovitém říčním údolí s přítomností významných druhů

hmyzu světlých lesů a lesostepních druhů rostlin. To, že v dané lokalitě není ponechání samovolnému vývoji dobrý nápad, je asi jasné už širší skupině zpracovatelů, ovšem udělat to tak, aby o alternativním managementu světlých lesů uvažoval správce a vlastník, vyžaduje velmi dobře podloženou odbornou argumentaci. Navíc požadavky hmyzu a rostlin na provedení zásahů mohou být značně rozdílné. Nejedná se o kolizi, ale o vyladění opatření tak, aby vyhovovalo oběma skupinám organismů. Vždy je jednodušší přistoupit na iluzi, že přírodní proces a disturbance vše vyřeší za nás. Na druhou stranu je potřeba mít realistické požadavky na rychlost a rozsah zavedených inovativních zásahů. Pokud se v průběhu 10 let platnosti plánu péče začne vytvářet pařezina nebo obnovovat lesostep na 10 % plochy území, bude to úspěch. Radikální návrhy, i když odborně podložené, většinou nekončí dobře.

Kvalifikovaný zpracovatel by měl přesně vědět, jaké skupiny organismů jsou pro dané biotopy na lokalitě zásadní. Nemusí je samozřejmě sám znát, ale měl by být vybaven znalostí základních postupů, jak a kde zohlednit ochranu jednotlivých skupin. Například není smysluplné upřednostňovat požadavky na ochranu ornitofauny na loučce o velikosti čtvrt hektaru. Naopak pro nastavení hospodaření na suchých stepních trávnících je zásadní entomologické hledisko a celkový kontext lokality v měřítku

Obnova mikrostruktury rašelinných a slatinných pramenišť je náročná nejen finančně, ale především klade vyšší nároky na odbornou kvalifikaci zhotovitele. Jedná se však o mimořádně efektivní nástroj aktivní ochrany těchto biotopů. Místo a rozsah provedení se neobejde bez velmi dobré znalosti konkrétních lokalit a nároků cílových druhů (PR Na Oklice). Foto Vojtěch Kodet

Poloparazitický, kriticky ohrožený všivec bahenní (Pedicularis palustris) dokáže při vhodně nastaveném managementu velmi efektivně potlačovat expanzi rákosu na rašelinistiších a pomáhat při regeneraci asanovaných terestrických rákosin. Jedná se o typický příklad použití moderních vědeckých poznatků využitých v ochranářské praxi (PR Chvojnov). Foto Vojtěch Kodet

okolní krajiny. Velmi důležitý je přehled o problematice druhové ochrany u lesních území, kde je potřeba jednoznačně rozlišit, kdy je žádoucí aktivní management a kdy je naopak vhodné ponechat plochu samovolnému vývoji.

ZÁSADNÍ JE DŮRAZ NA REGIONÁLNÍ ZNALOST

Při debatách na téma odborné kvality plánů péče velmi často narážím na stále stejné argumenty – nemáme k dispozici kvalitní zpracovatele, je to drahé, nikdo to nechce platit. Zásadní problém je ale jinde. V první řadě mnoho zadavatelů plánů péče o kvalitu vůbec nestojí. Je to pro ně komplikace. Velmi často dostávají dokument, který pro svou realizaci vyžaduje značný objem jejich práce a osobní iniciativy. Někdo se realizací kvalitních plánů péče nezabývá proto, že se mu prostě nechce. Někdo proto, že je zahlcen přebujelou administrativou a nezbyvá mu na to prostor. Výsledek je stejný. Druhý, mnohem závažnější problém je situace, kdy

správce ZCHÚ o kvalitní plán péče stojí. Ovšem je tlačěn do zadávání plánů péče formou výběrových řízení, kde jediným kritériem výběru je nabídková cena. Většinou dostává nepoužitelný dokument, který vůbec nezohledňuje specifika daného regionu či lokality a hlavně nic nového nepřináší. Ještě smutnější je situace, kdy je pro lokalitu zpracován velmi kvalitní plán péče, ale ten nový z něj vůbec nevychází a dále jej neposouvá. Z praxe uvádím pro ilustraci pár příkladů.

Příklad 3: Podhorská acidofilní bučina, plošně nevelká lokalita, zpracovatel navrhuje výrazné snížení zakmenění pod zákonem danou mez. Konkrétní předmět ochrany, pro který to děláme? Zatím není, ale může být. Musíme být moderní za každou cenu. Neví, že na lokalitě je aktuálně prokázané hnízdění datlíka tříprstého, protože samozřejmě nekontaktuje nikoho z místních odborníků. Vůbec se neobtěžuje konzultovat dopředu záměr se správcem nebo vlastníkem. Uniká mu zcela regionální kontext lokality.

Příklad 4: Mezotrofní rybník s bohatě vyvinutými strukturovanými litorály a navazujícími fragmenty rašelinných luk a mokřadních olšin. Zpracovatel zřejmě vůbec nemá zkušenost s aspekty péče o rybníky a jejich výtopami. V plánu péče chybí reálný návrh hospodaření na rybníce zohledňující všechny potenciální potřeby a komplikace. Osnova je jen formálně vyplněna. Naprosto chybí potřebné návrhy na podporu strukturovaného litorálu a terestrických biotopů. V předmětech ochrany chybí zásadní druhy, snadno na lokalitě detekovatelné. Důvod je jednoduchý, zpracovatel, byť relativně kvalifikovaný, nemá s ochranou a péčí o tento typ biotopů žádnou praktickou zkušenost.

Výše uvedené příklady ilustrují, jak je důležité, aby plány péče přednostně zpracovávali regionální znalci, kteří mají na dané lokality nějakou vazbu a delší dobu s nimi pracují nebo lidé s konkrétní zkušeností s daným typem biotopu. Jejich práce vůbec nemusí být výrazně dražší, spíše naopak. Tento postup se ovšem naprosto neslučuje s podstatou výběrových řízení a podobných soutěží, které jsou naprostým opakem situace, kdy je plán péče zadáván většinou jednotlivě, přímo na míru konkrétnímu člověku, kterého jsem si vybral a vím přesně proč. Namítnete, že takových lidí je málo. Možná ano, ale není složité je vychovat formou různých školení a budo-

váním dlouhodobé spolupráce. Bohužel musím zde znovu opakovat, že klíčová je role institucí ochrany přírody, které musí kvalitu požadovat a prosadit si ji. Většinou je ale zajímavá jen formální stránka dokumentu a zpracovatel, který je nutí dělat něco „složitějšího“, je jen komplikace, což je velká škoda. Otřesné, ale bohužel běžné se vyskytující, jsou případy plánů péče, které si zadavatel nechá zpracovat jen proto, že je formálně musí mít, ale vlastní dokument ho vůbec nezajímá a nikdy si ho ani nepřečte.

ÚSPĚŠNÁ REALIZACE SE NEOBEJDE BEZ SPOLUPRÁCE SE SPRÁVCEM ÚZEMÍ

Závěrem je potřeba zdůraznit, že úspěšná realizace se v současnosti většinou neobejde bez další spolupráce zpracovatele plánu péče se správcem území. Platí to zejména v případě speciálních managementů nebo rozsáhlé obnovy území. Typicky se jedná o obnovu světlých lesů, speciální zásahy na podporu vzácných druhů mechorostů, obnova stepních trávníků nebo rašeliníšť v pokročilém stádiu sukcese apod. Zde právě vystupuje na povrch neštěstí, které přináší „anonymně“ zpracované plány péče soutěžené ve velkých výběrových řízeních. Pokud plán péče vypracoval regionální odborník s vazbou na dané území, nemusí být problém s ním realizaci průběžně konzultovat apod. V případě zpracovatelů z druhého konce republiky to často není možné, a to zcela pomíjím situaci, že většina z nich o to ani nestojí. Na druhou stranu při dobře propojené regionální spolupráci mezi odborným zpracovatelem a správcem území vznikají skvělé věci a touto cestou bychom se měli začít ubírat. Bohužel současná situace ve státní ochraně přírody nám nedává mnoho nadějí.

